

Suomen Lakimiesliitto
Uudenmaankatu 4–6 B
00120 Helsinki

Oikeusministeriö
oikeusministerio@om.fi

Lausunto todistelutoimikunnan mietinnöstä (OMML 69/2012)

1 Anonyymi todistelu

1.1 Anonymista todistelusta yleisesti

Lakimiesliitto ei näe, että anonyymien todistelun käyttöönotto olisi perusteltua. Anonyymi todistelu on hyvin ongelmallista tuomioistuimen käytettävissä olevan oikeudenkäyntiaineiston oikeellisuuden arvioinnin kannalta. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin keskeisiä periaatteita on oikeudenkäyntiaineiston kontradiktorisuus eli asianosaisten mahdollisuus lausua oikeudenkäyntiaineistosta ja saattaa sen uskottavuus kyseenalaiseksi. Jos todistajan henkilöllisyys pidetään salassa, vastaajalta tosiasiassa viedään merkittävästi mahdollisuuksia todistuksen uskottavuuteen vaikuttavien seikkojen riitauttamiseen. Suurimmassa osassa tapauksista ei anonymiteetista olisi myöskään hyötyä, sillä vastaaja ja todistaja tuntevat useimmiten toisensa ja täten todistajien kertomukset paljastaisivat kuitenkin heidän henkilöllisyytensä.

1.2 Anonyymien kuulemisen menettelytavasta

Ihmisoikeustuomioistuimen käytännössä on katsottu, että anonyymi todistelu edellyttää vastaajan oikeussuojan kompensoimista, jollaisena on mainittu tuomarin tietoisuus todistajan henkilöllisyydestä ja todistajan luotettavuuden erityistarkkailu. Toimikunta ehdottaa kuitenkin, että todistajan kuulemisesta anonyymisti päättäisi eri kokoonpano kuin pääasiasta. Ehdotusta on perusteltu sillä, että pääasian ratkaisevalla kokoonpanolla ei tule olla muita tietoja kuin asianosaisilla. Tällainen menettely evää asian ratkaisevalta kokoonpanolta mahdollisuuden edellä kerrottuun oikeussuojan kompensointiin.

Lakimiesliitto katsookin, että mikäli anonyymi todistelu sallitaan, pääasian ratkaisevan kokoonpanon tai sen puheenjohtajan tulisi päättää todistajan anonyymista kuulemisesta. Anonyymien todistajan henkilöllisyys tulisi olla ratkaisijan tiedossa. Ratkaisijalla tulee olla kokonais käsitys näytöstä ja anonyymien todistelun painoarvosta siinä. Tuolloin asian ratkaisijalla on mahdollisuus arvioida todistajan anonyymista kuulemisesta aiheutuvan kontradiktorisuuden puutteen aiheuttamaa haittaa suhteessa muuhun todisteluun.

Anonyymissa todistelussa on ongelmallista myös todistelulle annettava näyttöarvo. Käytännössä anonyymien todistelun painoarvoa rajoittaisi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen vakiintunut ratkaisukäytäntö, jonka mukaan anonyymi todistelu ei saa olla syylliseksi tuomitsevan tuomion ainoa tai edes pääasiallinen näyttö. Mikäli anonyymi todistelu sallitaan, tämän tulisi olla yksiselitteisenä lähtökohdana myös kansallisessa lainsäädännössä. Toisaalta se, että anonyymien todistelun näyttöarvosta säädettäisiin laissa, poikkeaisi merkittävästi suomalaisen oikeusperinteeseen kuuluvasta tuomioistuimen vapaasta näyttöharkinnasta. Myös nämä periaatteelliset ongelmat puhuvat anonyymien todistelun sallimista vastaan.

2 Henkilötodistelu

2.1 Asianosaisen oikeus kieltäytyä todistamasta OK 17:17

Oikeudenkäymiskaassa tulee olla selkeät kriteerit siitä, kuka voi kieltäytyä todistamasta. Avoimet määrittelyt johtavat lainkäytössä ongelmiin ja mahdollisesti ennakoimattomiin tulkintatilanteisiin. Erityisesti prosessiekonomian kannalta on tärkeää, että mahdollisuus kieltäytyä todistamasta on tiedossa jo esitutkintavaiheessa. Sekä avopuolisolle että läheiselle annettu oikeus kieltäytymiseen voi muodostua ongelmalliseksi, ellei avopuolisoa tai läheistä ole riittävän yksiselitteisesti määritetty. Lakimiesliitto katsoo, että avopuolison ja läheisen määritelmä tulisi kirjata säädökseen ja yhdessä asumisen tulisi olla tässä arvioinnissa keskeinen kriteeri.

OK 17:17.2 kohdan mukaan ”Jos 1 momentissa tarkoitettu henkilö suostuu todistamaan tuomioistuimessa, suostumusta ei voida peruuttaa”. Sanamuodosta ei käy ilmi tulisiko suostumus sitovaksi jo esitutkintavaiheessa vai vasta oikeudenkäynnissä.

OK 17:17.3 kohdan mukaan rikosasiassa todistajana kuultavalla asianomistajalla, jolla ei ole vaatimuksia, ei olisi 1 momentissa säädettyä vaitiolo-oikeutta. Lakimiesliitto ei pidä vaitiolo-oikeuden sitomista vaatimusten esittämiseen tai esittämättä jättämiseen tarkoituksenmukaisena. Asiassa olisi-kin perusteltua harkita kieltäytymisoikeuden osalta menettelyä, jossa asianomistajalle sallittaisiin oikeus kieltäytyä todistamasta siitä riippumatta onko hänellä vaatimuksia vai ei. Mikäli henkilö suostuu esitutkinnassa todistamaan, tätä suostumusta ei voisi peruuttaa, vaan suostumus sitoisi henkilöä myös oikeudenkäynnissä, mikäli hänelle oli esitutkinnassa asianmukaisella tavalla selvitetty oikeus kieltäytyä todistamasta. Tällöin asianomistajan esitutkintakertomus olisi hyödynnettävissä oikeudenkäynnissä.

2.2 Asiantuntija OK 17:34

Esitetty luopuminen tuomioistuinten mahdollisuudesta aidon asiantuntijan nimeämiseen voi aiheuttaa hankaluuksia ja johtaa oikeudenkäyntikulujen kasvuun. Tuomioistuimen mahdollisuus hankkia erityisasiantuntemusta on ollut käyttökelpoinen keino ja varmistanut joissain tapauksissa asiantuntijoiden pätevyyden. Tuomioistuimen mahdollisuudet arvioida kilpailevien asiantuntijalausuntojen oikeellisuutta ovat rajalliset. Toisaalta yhden tuomioistuimen määräämän auktoriteetin nostaminen muiden yläpuolelle voi olla ongelmallista osapuolten oikeusturvan kannalta.

Mietinnössä ei ole otettu kantaa siihen, miten tuomioistuin voi käyttää harkintavaltaa sen suhteen täyttääkö asianosaisen asiantuntijaksi nimeämä henkilö tältä asemalta vaadittavan kelpoisuuden ja objektiivisuuden. Kenen tahansa asianosaisen nimeämän tahon hyväksyminen asiantuntijaksi ei voi olla perusteltua.

3 Lainvastaisesti saadun todisteen hyödyntämiskielto OK 17:25

Lakimiesliitto katsoo, että lainvastaisesti saadun todisteen kohdalla hyödyntämiskiellon tulisi olla pääsääntö. Kiellosta tehtävistä poikkeuksista voitaisiin säätää erikseen momentin loppuosassa. Oikeusjärjestelmän uskottavuuden kannalta sekä myös oikeuspedagogisesti on tärkeää että hyödyntämiskielto on pääsääntö.

4 Kuultavat todistelutarkoituksessa

Ehdotettu luopuminen kuultavien ryhmästä todistelutarkoituksessa aiheuttaisi hankaluuksia tietyissä tilanteissa. Lakimiesliitto katsookin, että tämä väliryhmä olisi hyvä säilyttää tapauksissa, joissa tuomiolla on oikeusvoima tai vahva vaikutus. Näin esimerkiksi kiinteistökauppajutuissa edellisen myyjän kohdalla.

5 Esitutkintapöytäkirjan käyttömahdollisuus todisteena rikosasiassa OK 17:24

Mietinnössä ehdotetaan laajennettavan esitutkintapöytäkirjan käyttömahdollisuutta todisteena seksuaalirikosten kohdalla.

Mietinnössä esille tuodut seksuaalirikoksiin liittyvät oikeudenkäyntien erityispiirteet sekä tarve suojella vakavan rikoksen asianomistajaa puoltavat esitutkintapöytäkirjan käyttömahdollisuuden laajentamista.

Ehdotettuun menettelyyn liittyy kuitenkin tärkeitä periaatteellisia kysymyksiä, joita toimikunnan mietinnön perusteluissa ei ole riittävässä laajuudessa harkittu.

Ehdotettu menettely johtaisi siihen, että todistelun vastaanottaminen tapahtuisi esitutkinnassa ilman, että asiaa käsittelevät tuomarit olisivat lainkaan paikalla todistelun vastaanottamisessa. Tämä on ongelmallista, sillä näissä asioissa on tyypillisesti kysymys hyvin vaikeasta näytön luotettavuuteen liittyvästä arvioinnista.

Myöskään kontradiktorisen periaatteen edellyttämä vastakuulustelu ei tosiasiallisesti ole useinkaan vielä tässä vaiheessa tehokasta, sillä kaikki asiaan vaikuttavat seikat ovat vain harvoin tiedossa ennen esitutkintavaiheen päättymistä. Varsin tavallista näissä asioissa on se, että näyttö muodostuu pääasiassa asianomistajan kertomuksesta, jolloin vastakuulustelun merkitys asiassa on erityisen korostunut.

Tosiasiallisesti ehdotus ei välttämättä edesauta myöskään rikoksen uhrin asemaa. Päinvastoin se voi vaarantaa hänen mahdollisuutensa saada asiassa oikeusturvaa, sillä se voi johtaa syytteiden hylkää-

miseen epämääräiseksi jääneen näytön vuoksi. Uhrin suojelemisen tarve tulisikin turvata ensisijaisesti asianmukaisilla toimenpiteillä oikeudenistunnossa.

Lakimiesliitto katsoo, että asianomistajan esitutkinnassa antaman kertomuksen käyttäminen todisteena ei voi olla pääsääntö kaikissa rikoslain 20 luvun 1–7 §:ssä tarkoitetuissa seksuaalirikoksissa. Tämä tulisi kuitenkin mahdollistaa poikkeuksellisissa tilanteissa esimerkiksi kuultaessa ihmiskaupan tai parituksen uhria, jota todennäköisesti ei saada henkilökohtaisesti oikeudenkäyntiin paikalle. Tällöin vastaajan oikeusturva tulisi kuitenkin varmistaa antamalla syytetylle asianmukainen mahdollisuus esittää kuulusteltavalle kysymyksiä jo esitutkintavaiheessa.

6 Todistustaakka ja näyttökynnys riita-asiassa OK 17:2

Esityksessä näyttökynnystä kuvaillaan ilmaisulla ”riittävä näyttö”. Kuitenkin varsinainen näyttökynnyksen pohdinta jää mietinnössä vähäiseksi. Esimerkiksi ”ylipainoperiaatteen”, jonka mukaan tuomioistuimien tekee ratkaisunsa sen mukaan kumpi vaihtoehto on todistusharkinnan valossa todennäköisempi, mahdollista soveltuvuutta suomalaiseen oikeusjärjestelmään olisi ollut hyvä harkita. OK 17:2.4 säädetään poikkeuksista todistustaakkaan ja näyttökynnykseen. Nämä poikkeukset tulisi kirjoittaa auki pykälän yhteyteen.

7 Suhde hallintolainkäyttöön

Hallintolainkäyttöä koskevan tarkastelun rajaamista todistelutoimikunnan mietinnön ulkopuolelle on pidettävä epätyydyttävänä hallintoprosessin kannalta. Voimassa olevassa hallintolainkäyttölaissa on todistajan kuulemista koskevia säännöksiä, mutta siinä viitataan laajalti oikeudenkäymiskaaren 17 luvun todistelua koskeviin säännöksiin, jotka tulevat kuitenkin vai osittain sovellettaviksi. Eriyisesti esimerkiksi todistajan esteellisyyttä ja vaitiolovelvollisuutta koskevat kysymykset ovat käytännössä osoittautuneet ongelmallisiksi hallintolainkäytössä. Uutta hallintoprosessilakia valmisteltaessa on päädytty ehdottamaan tiettyjen oikeudenkäymiskaaren tehtyjen viittausten avaamista hallintoprosessilaissa hallintolainkäytön tarpeisiin säilyttäen kuitenkin edelleen viittaussäännökset. Todistelutoimikunnan mietinnössä ehdotettu hallintolainkäyttölain viittaussäännösten muuttaminen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun säännöksiä vastaavaksi ei ole riittävää hallintoprosessin kannalta mikäli viittausten tarpeellisuutta ja tarkoituksenmukaisuutta ei selvitetä ja tarkenneta. Tarvittaessa

on harkittava hallintolainkäyttölain todistelua koskevien säännösten muuttamista aiottua laajemmin. Lisäksi tulisi selvittää mahdollisten muiden, nykyisten ja ehdotettujen viittaussäännösten ulkopuolelle jäävien, oikeudenkäymiskaaren 17 luvun säännösten soveltuvuus ja tarpeellisuus hallintoprosessin kannalta.

Helsingissä 14.2.2013

Jorma Tilander
Toiminnanjohtaja